

Spatial Analysis of Urban and Rural Relations with Emphasis on Population Stability in Rural Areas (Case Study of Khomem Section of Rasht)

Naghi Nazemi Shadbash¹, Hossein Asghari^{2,*}, Alireza Pourshikhian² and Timur Amar³

¹ PhD Student, Department of Geography and Rural Planning, Islamic Azad University, Astara Branch, Astara, Iran

² Assistant Professor, Department of Geography, Islamic Azad University, Astara Branch, Astara, Iran

³ Associate Professor, Department of Geography, Islamic Azad University, Rasht Branch, Rasht, Iran

* Corresponding author, Email: h.asghari@iau-astara.ac.ir

Receive Date: 28 October 2020

Accept Date: 01 February 2021

ABSTRACT

Introduction: Cities and villages as a residential system with different and specific functions have smoothly interacted with each other. These relationships can lead to a fair and reciprocal system that results in prosperity and mutual credibility of cities and villages or might be a one-way relationship. that is a domination of cities over villages, which turns into the weakness of the economic, social, spatial foundations of the villages and the uneven growth cities. This issue has caused the stagnation of many villages, but if these relations are done with a proper planning, it can help the stability of the population.

Objectives: The aim of this research is to analyze the spatial urban-rural relations with emphasis on population stability.

Methodology: The research is a descriptive-analytical study in terms of method. We used field study and document research methods for investigating the research objectives. The sampling size according to Morgan method is 310 people living in the area and distributed in 40 villages. The collection of information is based on objective, field observations and the preparation of an existing questionnaire, which has 11,247 households in 40 villages and a total population of 39,282 people, based on Morgan's method, 310 samples have been randomly extracted. SPSS, Expert Choise and WASPAS model were used to analyze the thesis data. Presenting research for spatial relations between Khomam city and the surrounding villages, independent variable and its role is based on the dependent variable population. Based on the indicators in the fourth chapter of the research findings, it has been investigated.

Geographical Context: The study area is the Khomem District in Rasht.

Result and Discussion: The results show that over the years, unequal urban-rural relations have caused the population to overflow towards the city of Khomem. However, the villagers are not willing to leave the village if they are satisfied with life, and it is suggested to give more facilities to the village to prevent the population from leaving. Having mentioned that the most important factor that can help the stability of the village population according to field studies is job creation in rural areas.

KEYWORDS: Urban-rural relations; spatial analysis; sustainability; population, village

دوره ۶، شماره ۱ (پیاپی ۱۱)، ۱۴۰۱، صص. ۹۷-۱۱۲

DOR: <https://dori.net/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.11.3.0>

مقاله پژوهشی

تحلیل فضایی روابط شهر و روستا با تأکید بر پایداری جمعیت در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام رشت)

نقی ناظمی شادباش^۱، حسین اصغری^{۲*} و علیرضا پورشیخیان^۳ و تیمور آمار^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران

۲. استادیار، گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران

۳. دانشیار، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

* نویسنده مسئول، Email: h.asghari@iau-astara.ac.ir

تاریخ دریافت: ۰۷ آبان ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۳ بهمن ۱۳۹۹

چکیده

مقدمه: شهرها و روستاها بعنوان الگوی سکونتی با کارکردهای مختلف و خاص هموار دارای روابط متقابلی بوده‌اند این روابط می‌تواند به یک نظام عادلانه و دو جانبه سبب شود که حاصل آن رونق و اعتبار دو جانبه شهرها و روستاهاست یا بر عکس این روابط یک جانبه باشد یعنی سلطه شهرها و روستاها که ضعف‌های بنیان‌ها اقتصادی و اجتماعی فضایی روستاها و رشد ناموزون و غیره منطقی شهرها از نتایج آن می‌باشد این مسئله موجب رکود بسیاری از روستاها گردیده است حال اگر این روابط با برنامه ریزی صورت گیرد می‌تواند به پایداری جمعیت کمک نماید.

هدف: تحلیل فضایی روابط شهر و روستا با تأکید بر پایداری جمعیت هدف اصلی این تحقیق می‌باشد.

روش‌شناسی: با استفاده از یافته‌های میدانی و اسنادی و با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی موضوع پرداخته می‌شود. گردآوری اطلاعات براساس مشاهدات عینی، میدانی و تهیه پرسشنامه موجود که از کل جامعه روستایی، ۴۰ روستا به تعداد ۱۱۲۴۷ خانوار و کل جمعیت ۳۹۲۸۲ نفر بوده است که براساس روش مورگان ۳۱۰ نمونه به صورت تصادفی استخراج شده است. یافته‌های استنباطی؛ تجزیه و تحلیل داده های رساله از روش SPSS، Expert Choise و مدل WASPAS استفاده شده است. ارایه تحقیق برای روابط فضایی میان شهر خمام و روستاهای پیرامون، متغیر مستقل و نقش آن بر پایه جمعیت متغیر وابسته است.

قلمرو جغرافیایی: نواحی روستایی بخش خمام شهر رشت می‌باشد.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد که در طی سالها روابط نابرابر شهر و روستا موجب سر ریز شدن جمعیت به سمت شهر خمام شده است. این در حالی است که روستائیان در صورت رضایت از زندگی در روستا حاضر به ترک آن نیستند و پیشنهاد می‌شود تا با دادن امکانات بیشتر به روستا از خروج جمعیت جلوگیری شود و مهمترین عامل که می‌تواند بر طبق نتایج مطالعات میدانی در پایداری جمعیت روستا کمک کند، اشتغالزایی در روستاها است.

Geographical Engineering of Territory

P-ISSN: 2538-1490

E-ISSN: 2538-3922

www.iget.ir

کلیدواژه‌ها: روابط شهر و روستا؛ تحلیل فضایی؛ پایداری؛ جمعیت؛ روستا

مقدمه

سابقه بررسی روابط شهر و روستا و تأثیرات آن در دگرگونی نواحی روستایی به دوران باستان برمی‌گردد در آن دوران نوعی رابطه متقابل و دوسویه و در عین حال متعادل بین شهر و روستا برقرار بوده است. در ایران رابطه و تعامل بین شهر و روستا تا اوایل دهه ۱۳۳۰ هـ.ش نسبتی متعادل داشته و تسلط خاصی کارکردی بین این دو ساختار جمعیتی وجود نداشته است پس از این دهه ساختار روابط بین شهر و روستا هم‌زمان با پدیده جهانی شدن دچار نوعی دگرگونی می‌شود؛ که بازتاب آن در عملکرد شهر و روستا فرآیندهای حاکم و روابط پسایندی آن قابل مشاهده است. شهرها که تا این زمان وابسته به مازاد تولید محصولات روستایی بوده پس از این زمان به علت بالا رفتن درآمدهای نفتی و تزریق حداکثری آن در شهرها تا حد زیادی به این مازاد تولید بی‌نیاز شده و پس رواج جریان بالای محصولات دچار نوعی عدم تعادل و دگرگونی گردیده است. به دلایل پیش گفته باید انجام اصلاحات ارضی و افزایش ناهمگونی جاذبه‌های شهری را در تقابل با فقر روستا افزود از دهه ۱۳۴۰ به بعد دیگر شبکه شهری همگون که میراث ساختار گذشته بوده است از بین رفته و به مرور زمان شکاف درآمدی بین شهرها (مرکز) و روستا (پیرامون) افزایش پیدا نمود بسیاری از زمین‌های ایجاد الگوی نامتوازن و شکاف بین سکونتگاه‌ها ریشه در نحوه توزیع منابع دارند. دو گانگی ایجاد شده در جمعیت و همچنین فعالیت‌های موجود در نواحی شهری و روستایی بالطبع پیامدهای اقتصادی، اجتماعی-سیاسی و کالبدی فراوانی را سبب شده است که این پیامدها باید هم به‌صورت خرد در سطح روستاها و هم در مقیاسی وسیع‌تر و به‌صورت ناحیه‌ای مورد بررسی قرار گیرد.

نظام سلسله مراتبی سکونتگاهی منظم و فقدان برنامه‌هایی مدون برای مکان‌گزینی مراکز بهینه در عرصه فضاهای روستایی و کمبود منابع مالی روستاها و سرانجام پراکندگی ناهمگون و نسبتاً زیاد سکونتگاه‌های روستایی در بهینه جغرافیایی ایران روند توسعه را در مناطق روستایی با موانع ساختاری مواجه کرده است با در نظر گرفتن پراکندگی و دوری روستاها از مراکز و منابع خدمات با توجه به شرایط جغرافیایی، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی روستاهای ایران از قبیل کم بودن تعداد جمعیت برخورداری اغلب آن‌ها از شرایط نامساعد طبیعی و کوچکی ابعاد و... ایجاد مراکز بهینه توسعه روستایی به‌عنوان مراکز واسطه بین شهر و روستاهای پراکنده ضمن این که می‌تواند در جهت ترویج یک سلسله مراتب زیستگاهی‌ها بهم پیوسته و ایجاد نظام فضایی منسجم کمک نماید می‌تواند با ارائه خدمات مختلف نیز در جهت حل مشکلات روستاها بخصوص روستاهای پراکنده نیز در تسریع روند رشد توسعه آن‌ها مؤثر واقع شوند (طاهری ۱۳۷۵)؛ اما آنچه که در ایجاد این مراکز (مراکز توسعه روستایی) مهم به نظر می‌رسد، مکان‌گزینی آنهاست، یعنی این مراکز باید در مکان‌هایی قرار بگیرند تا بالاترین کارایی را بتوانند داشته باشند و خدمات بهتر و بیشتری را فراهم کنند. پس برای جلوگیری از تورم شهرها و تخلیه روستاها بایستی اقدام به یک برنامه‌ریزی بنیادی و اصولی نموده و با ارائه امکانات و خدمات برای روستاها تعادلی را در زندگی آنان برقرار کرد بطوری که روستاها با مراکز شهری ارتباط سالم داشته باشند و با افزایش سطح تولید و درآمد خود تمایلی به زندگی شهری و مهاجرت به شهرها را نداشته باشند؛ و با افزایش سطح تولید و درآمد خود تمایلی به زندگی شهری و مهاجرت به شهرها را نداشته باشند. در واقع پایداری جمعیت را به یک سطح نسبتاً پایدار رساند پدیده ناپایداری جمعیت روستایی که در طی دو دهه اخیر بطور چشمگیری در مناطق روستایی انجام شد اکثراً به دلایل اقتصادی و رفاهی بوده است که موجب کاهش جمعیت در مناطق روستایی گردد در این رابطه می‌توان به بخش خمام اشاره نمود بخش خمام که دارای ۴۰ نقطه روستایی می‌باشد در سال ۱۳۸۵ دارای ۸۵۸۵ نفر جمعیت روستایی بوده که میزان آن به ۲۰۸۹۷ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است که نشان دهنده افزایش جمعیت در شهر خمام است و در مقابل می‌توان این آمار را مقایسه ای کرد با میزان جمعیت در مناطق روستایی که در سال ۱۳۸۵ ۴۲۶۹۰ نفر بوده است و در سال ۱۳۹۵ دارای ۳۳۹۶۳ نفر کاهش داشته است؛ که نشان دهنده ناپایداری جمعیت در این بخش است بنابر این ضرورت بررسی این مقاله احساس شد و در این مقاله به بررسی

روابط شهر و روستا با تأکید بر پایداری جمعیت پرداخته شده است. و قرار است به سوال پاسخ داده شود که چه عواملی موجب پایداری جمعیت خواهد شد.

هدف بررسی ادبیات تحقیق، کمک به محقق در آشنایی به کارهایی است که تاکنون در زمینه موضوع گزینشی آن انجام شده است و اینکه محقق به مسائل و مشکلاتی که محققان دیگر ضمن انجام تحقیق با آن روبرو بوده‌اند پی ببرد (مجد فر، ۱۳۸۳: ۲۹۰).

در زمینه شناخت و تحلیل روابط شهر و روستا، مطالعات گسترده‌ای با رویکردها و نگرش‌های متفاوت انجام شده از جمله می‌توان به آثار اکارت اهلرز در مورد شهر طبس و دزفول مطالعه پل وارد انگلیش در مورد کرمان و مارسل بازن بر روی قم اشاره کرد. اولیویه دولفوس در کتاب فضای جغرافیایی، ژان برنارد شاریه در کتاب شهر و روستا و اکارت اهلرز در کتاب شهر و روستا در ایران به طرح این مسئله پرداخته‌اند.

شمس الدینی و همکاران (۱۳۸۹)، تحلیلی جغرافیایی بر جریانات متقابل روستایی - شهری (مطالعه موردی: مرودشت و روستاهای پیرامونی) نتایج نشان داد که مرودشت با ارائه خدمات به روستاهای حوزه نفوذ ضمن فراهم نمودن شرایط و پویایی روستاها موجب ایجاد تغییرات کالبدی- فضایی در آن‌ها شده است. از سوی دیگر ساکنین روستاها هم زمینه‌های پویایی و رشد مرودشت را فراهم نموده‌اند.

قدیری معصوم و همکاران (۱۳۸۶)، تحلیل رابطه نوشهر گلبهار با روستاهای پیرامونی، نتایج این مقاله نشان داد گلبهار علاوه بر جذب جمعیت سرریز مشهد هر چند به صورت ناقص، اثرات مختلفی در روستاهای اطراف داشته که این تأثیر به شکل گیری حوزه ی جذب و نفوذ روستایی انجامید.

طاهرخانی و همکار (۱۳۸۲)، تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در تحول نواحی روستایی استان قزوین، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که روابط متقابل روستا و شهر، بیشتر در بروز تغییرات غیر ارگانیک در مراکز روستایی استان قزوین مؤثر بوده‌اند.

افراخته (۱۳۸۰)، روابط متقابل شهر و روستا (مطالعه موردی ایرانشهر)، این مقاله، داده‌های جمع آوری شده را بر اساس تحلیل «ارتباطات فضایی» مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که: در این ناحیه مورد مطالعه زندگی روستایی مبتنی بر تولید کشاورزی، قدمت و پویایی لازم را ندارد، در آمد حاصله از صادرات نفت بدلیل موقعیت حاشیه‌ای ناحیه، در آنجا سرمایه‌گذاری نشده است.

رحی می‌پور (۱۳۹۲)، بررسی عوامل تأثیرگذار بر تغییرات کارکردی سکونتگاه‌های روستایی حوزه نفوذ کلان شهرها (مطالعه موردی: روستاهای بیرق، هروی، حاج عبدال و دیزج لیلی خانی واقع در دره لیقوان استان آذربایجان شرقی) تأثیرات متقابل فضایی و روابط عملکردی بین شهرها با نواحی پیرامونی و از آن جمله نواحی روستایی واقع در حوزه نفوذ آن‌ها، به‌مرور منجر به تغییرات مختلف در عرصه‌های گوناگون آن‌ها میگردد.

رضوانی (۱۳۸۶)، شهرگریزی و تغییرات کارکردی در نواحی روستایی شمال تهران آورده است که که ضمن تأکید بر تحول روابط شهر و روستا و بروز پدیده شهرگریزی موقت و دائمی می‌به تأثیرگذاری این امر بر تغییرات عملکردی گسترده در ناحیه رودبار قطران اشاره دارد.

افراخته (۱۳۸۰)، در مطالعه موردی روابط متقابل شهر و روستا ایرانشهر مورد بررسی قرارداد و نتیجه می‌گیرد که ارتباطات فضایی این ناحیه زندگی روستایی مبتنی بر تولید کشاورزی قدمت و پویایی لازم را ندارد. درآمد حاصله از صادرات نفت بدلیل موقعیت حاشیه ای ناحیه در آنجا سرمایه‌گذاری نشده است.

رضوانی (۱۳۸۱)، طی پژوهشی تحلیل الگوهای روابط و مناسبات شهر و روستا در نواحی روستایی اطراف تهران نتایج حاصله از آن نشان می‌دهد که بدلیل بروز تحولات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فضایی، کالبدی و شکل‌گیری کارکردهای جدید در نواحی روستایی اطراف تهران به‌صورت خود جوش بوده است. آثار و پیامدهای نامطلوبی هم بر شهر تهران و هم بر نواحی اطراف آن برجای گذاشته است.

ندیری (۱۳۹۱) در بررسی روابط متقابل شهر و روستا و تأثیرات آن بر روند مهاجرت در استان قم نشان می‌دهد که شهر قم و شهرهای مجاور واقع در استان قم هیچ‌گونه تأثیری در بهبود خدمات‌رسانی به روستاها پیرامونی نداشته است.

میرزایی قلعه و همکاران (۱۳۹۱) در تحلیلی روابط متقابل شهر و روستا در توسعه‌یافتگی روستاهای دهستان حومه شهرستان هر سین نتایج نشان داد میزان رابطه شهر و روستا در پاره‌ای از متغیرها سبب بروز تغییرات عمیق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مکانی - فضایی با جهت‌گیری همبستگی مثبت در مناطق روستایی شده است.

مطیعی لنگرودی و همکاران در سال ۱۳۹۳ در پژوهشی با عنوان اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی به این نتیجه دست یافتند که روابط اقتصادی شهر و روستا محدوده چهل جای مینودشت نقش مؤثری در وضعیت اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی داشته است.

قدیری معصوم و همکاران در سال ۱۳۹۴ طی پژوهشی به‌عنوان اثرات روابط اقتصادی بین روستا و شهر بر امنیت غذایی بین روستا و شهر در محدوده مورد مطالعه اثرات مثبتی بر روی امنیت غذایی خانوارهای روستایی نداشته است موسی زاده و همکاران، (۱۳۹۸)، بررسی روابط متقابل شهر و روستا از بعد اقتصادی (نمونه موردی شهر جیرفت و روستاهای پیرامون) نتایج تحقیق نشان می‌دهد که: جیرفت به‌عنوان یک شهر میانی و قطب بزرگ کشاورزی جنوب کشور و همچنین به لحاظ تجمع امکانات، سرمایه و نیروی انسانی در منطقه ضمن تسلط و برتری در سطح ناحیه دارای ارتباط دو سویه با روستاهای پیرامون خود است.

روابط شهر و روستا و سابقه آن

انگلیش در بررسی خود در حوزه کرمان به این نتیجه رسیده است که شهر با تسلط بر مالکیت اراضی کشاورزی بافت و تولید فرش در نواحی روستایی و نیز بر اساس عقد قراردادهایی در زمینه پرور بندی دام با روستاییان، منابع روستایی را به نفع شهر زهکشی می‌کند (انگلیش، ۱۹۶۶).

اگر شهر و منطقه را با تمام اجزا و عناصر آن به صورت یک سیستم فضایی در نظر بگیریم منظور از رابطه در درون این سیستم فضایی عبارت از جریان مستقل مکمل یا یک جانبه انسان‌ها کالا و انرژی فی مابین شهر و منطقه نفوذشان می‌باشد بطور کلی دو عامل عدم تعادل توزیع مکانی منابع و جمعیت و نیازهای فردی و اجتماعی انسان در پیدایش و حرکت و در نتیجه رابطه در محیط‌های جغرافیایی به شمار می‌آیند. در هر منطقه برای تامین نیازمندیهایی از نظر مبدا و مقصد سه نوع رابطه وجود دارد.

- ۱- روابطی که از سوی شهرها بر قرار می‌شود.
- ۲- روابطی که از سوی مناطق روستایی بر قرار می‌شود.
- ۳- روابطی که علی‌الاصول هم می‌تواند از سوی مناطق روستایی هم از سوی مناطق شهری کوچک و بزرگ بر قرار گردد.

رابطه خواه از سوی مناطق روستایی شهر یا شهرها لزوماً ماهیتی دو سویه دارد یعنی در پی یک نیاز دو جانبه میان شهر و روستا حاصل می‌گردد از این روست که در مطالعه رابطه شهر و روستا نباید به مطالعات با نگرش از شهر یا از مناطق روستایی اکتفا نمود. (خوشدل نادی، ۱۳۸۲: ۱۴)

بررسی تفاوت‌های ساختاری و روابط متقابل شهر و روستا یکی از مسائلی است که باید در برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای مورد توجه قرار گیرد (آسایش، ۱۳۷۴: ۲؛ رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۲). استراتژی و سناریوی برنامه‌ریزی فضایی و چگونگی برقراری این ارتباط باید هم زمان با تغییرات جمعیتی سکونتگاه‌ها مورد توجه قرار گیرد. (کونزاد و

همکاران^۱ ۲۰۱۵، به نقل از صحنه ۱۳۹۶) ادوارد اولمن، کنش فضایی میان نقاط جمعیتی را تحت تأثیر سه اصل مکمل بودن، انتقال پذیری و فرصت‌های مداخله کننده مطرح نموده است (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۲).

سابقه بررسی روابط شهر و روستا و تأثیرات آن در دگرگونی نواحی روستایی به دوران باستان برمی‌گردد. در آن دوران نوعی رابطه متقابل و دوسویه و در عین حال متعادل بین شهر و روستا برقرار بوده است (سلطانزاده، ۱۳۶۷: ۲۵). در ایران رابطه و تعامل بین شهر و روستا تا اوایل دهه ۱۳۳۰ هـ.ش نسبتی متعادل داشته و تسلط خاص کارکردی بین این دو ساختار جمعیتی وجود نداشته است (حسامیان، ۱۳۸۳: ۴۷)؛ پس از این دهه، ساختار روابط بین شهر و روستا هم‌زمان با پدیده جهانی شدن دچار نوعی دگرگونی می‌شود (حافظ نیا و همکاران، ۱۳۸۹) که بازتاب آن در عملکرد شهر و روستا، محیط‌زیست، فرآیندهای حاکم و روابط پس‌اندی آن قابل مشاهده است. شهرها که تا این زمان وابسته به مازاد تولید محصولات روستایی بوده، پس از این زمان به علت بالا رفتن درآمدهای نفتی و تزریق حداکثری آن در شهرها تا حد زیادی به این مازاد تولید بی‌نیاز شده و پس از رواج جریان بالای محصولات، دچار نوعی عدم تعادل و دگرگونی گردیده است (معیدفر و اکبری، ۱۳۸۷)؛ و نقش آن در توسعه و ثبات اقتصادی سیاسی و بین‌المللی کشورها انکارناپذیر است و باید به آن توجه کرد (کلیر^۲، ۲۰۰۱: ۲).

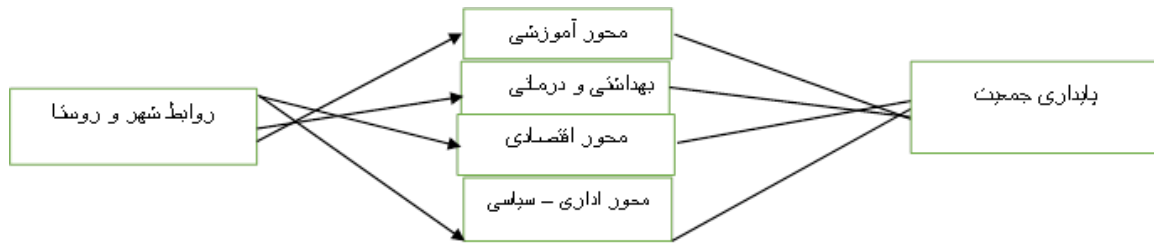
پایداری جمعیت شهری و روستایی در جهان در حال توسعه به عنوان کلیدی‌ترین چالش قرن ۲۱ شناخته شده است طرح این موضوع از این منظر اهمیت دارد که جریان‌های جمعیتی از روستا به شهر به عنوان یکی از ابعاد مهم مناسبات روستا-شهر و عینی‌ترین و ملموس‌ترین بعد آن تلقی می‌شود و توسعه روستاها و شهرها و برقراری مناسبات سودمند متقابل می‌تواند به تثبیت و پایداری جمعیت هر یک کمک نماید (معیدی فر، ۱۳۸۶، ۷۶).

روش‌شناسی

در این تحقیق از روش توصیفی و تحلیلی با اهداف کاربردی و مشاهدات میدانی و کتابخانه‌ای بر پایه استدلال و آمارها و نقشه‌های گوناگون برای رسیدن به نتیجه نهایی استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای، اسناد و میدانی می‌باشد. جامعه آماری ۴۰ روستا در بخش خمام می‌باشد و تعداد نمونه از بین خانوارهای روستایی ساکن در این بخش می‌باشد که بر طبق فرمول کوکران ۳۷۰ نفر بوده و بصورت تصادفی در بین آنها پرسشنامه تکمیل گردیده است برای تجزیه و تحلیل، ابتدا داده‌های اسنادی و کتابخانه‌ای را جمع‌آوری نموده و سپس با استفاده از شیوه‌های تجزیه و تحلیل ک‌می و کیفی با استفاده از آمارهای استنباطی و توصیفی و مشاهده به طبقه‌بندی آن‌ها اقدام شده است ابزار گردآوری اطلاعات در روش کتابخانه‌ای بصورت فیش برداری، جدول، نقشه و شبکه‌های کامپیوتری بوده و از نرم افزار GIS (سامانه اطلاعات جغرافیایی) استفاده شده است. به منظور بررسی پایایی پرسشنامه تحقیق، ابتدا ۳۰ پرسشنامه در جامعه آماری توزیع و گردآوری گردید. گویه‌های پرسشنامه بر اساس نیازهای ساکنین در ابعاد اقتصادی، اجتماعی بوده سپس برای محاسبه ضریب آلفای کرونباخ از نرم افزار SPSS استفاده شده است. با توجه به این که آلفاهای محاسبه شده بالاتر از ۰/۷۵ می‌باشد بنابراین پرسشنامه تحقیق از پایایی مناسب برخوردار است. بیشتر تحقیقات و مقالات به بحث روابط شهر و روستا می‌پردازد در حالی که پایداری جمعیت در مناطق روستایی یکی از مشکلات جامعه امروز است و باید مورد بررسی قرار گیرد.

1. Conrad et al

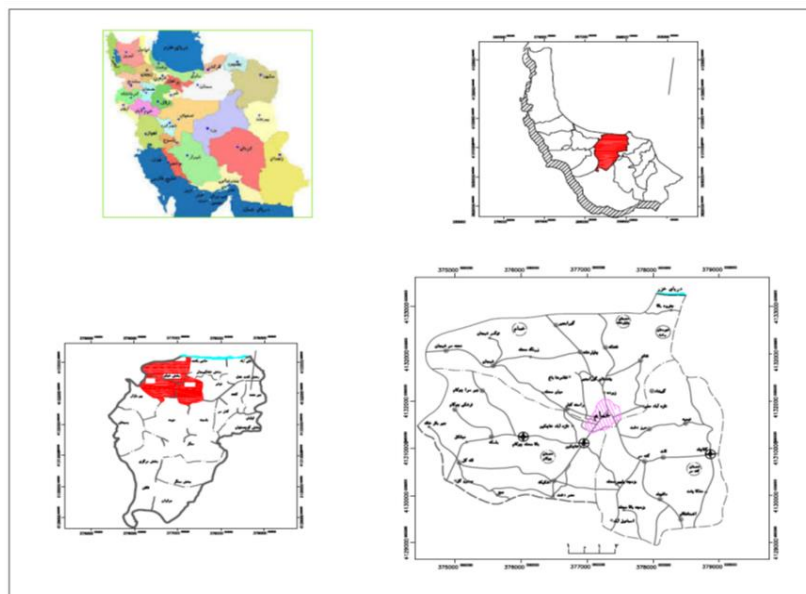
2. Clare

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

قلمرو جغرافیایی پژوهش

بخش خمام شهرستان رشت که در موقعیت جغرافیایی ۴۹ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۴۴ دقیقه طول جغرافیایی شرقی و ۳۷ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۷ دقیقه عرض جغرافیایی شمالی قرار دارد. این بخش در قسمت شمال شهرستان رشت قرار گرفته و شامل سه دهستان چاپارخانه، چوکام و کته سر خمام تشکیل شده است. بخش خمام در شمال و شمال غرب با شهرستان انزلی، از شرق با بخشهای خشکبیجار و کوچصفهان و از جنوب با بخش مرکزی شهرستان رشت هم مرز بوده و دارای مرز ساحلی (روستای جفروود) نیز می‌باشد. بزرگترین دهستان این بخش در شمال آن با ۵۷ کیلومتر مربع مساحت و ۱۵ نقطه روستایی، دهستان چاپارخانه می‌باشد و دهستان‌های دیگر به ترتیب دهستان چوکام با ۱۳ نقطه روستایی و ۵۰ کیلومتر مربع مساحت و دهستان کته سر خمام با ۱۲ نقطه روستایی و ۵۲ کیلومتر مربع مساحت واقع شده است. خمام در ناحیه‌ای کاملاً جلگه‌ای در کناره ساحل دریای خزر و تالاب انزلی قرار گرفته است و دارای آب و هوای معتدل مرطوب می‌باشد.

شکل ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه در تقسیمات کشوری و استان

یافته‌ها و بحث

تعداد و توزیع جمعیت

در بخش خمام ۱۵۰۶۵ خانوار با جمعیتی معادل ۵۴۸۶۰ نفر در سال ۱۳۹۵ زندگی می‌کنند که از این تعداد ۱۱۲۴۷ خانوار با ۳۹۲۸۹ نفر جمعیت در نقاط روستایی و ۳۸۱۸ خانوار و ۱۲۹۹۵ نفر در شهر خمام سکونت دارند (سرشماری

عمومی نفوس مسکن، ۱۳۹۵) و در سال ۱۳۹۵ میزان جمعیت نسبت به دوره‌های قبل افزایش یافته و به ۵۴۸۶۰ نفر در سطح بخش رسیده است؛ که نشان دهنده افزایش جمعیت در شهر و کاهش جمعیت در مناطق روستایی است.

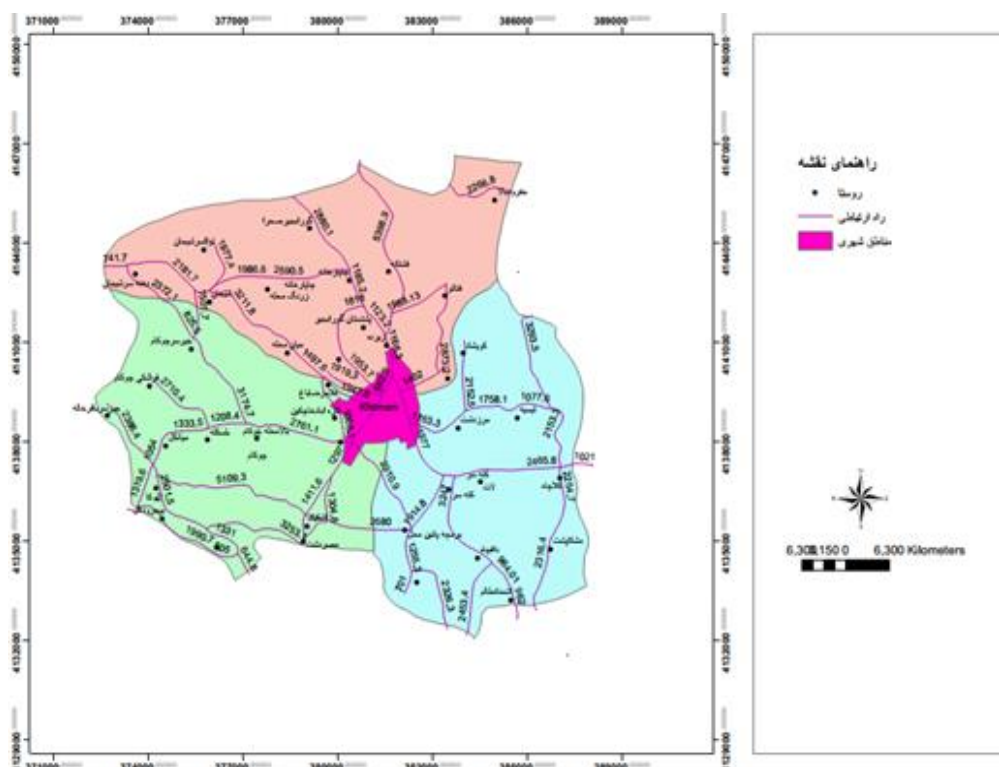
جدول ۱

جمعیت بخش خمام به تفکیک مناطق شهری و روستایی

نام بخش	جمعیت کل	جمعیت مناطق شهری			جمعیت مناطق روستایی		
خمام	۱۳۸۵	۱۳۹۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۰	
	۵۱۲۷۵	۵۲۲۸۴	۵۴۸۶۰	۸۵۸۵	۱۲۹۹۵	۲۰۸۹۷	

برگرفته از: سرشماری عمومی و نفوس و مسکن، بخش خمام، سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

بررسی و تحلیل نشان می‌دهد که جمعیت مناطق روستایی در طی یک دوره ۱۰ ساله کاهش پیدا کرده و بر عکس جمعیت مناطق شهری افزایش یافته است.

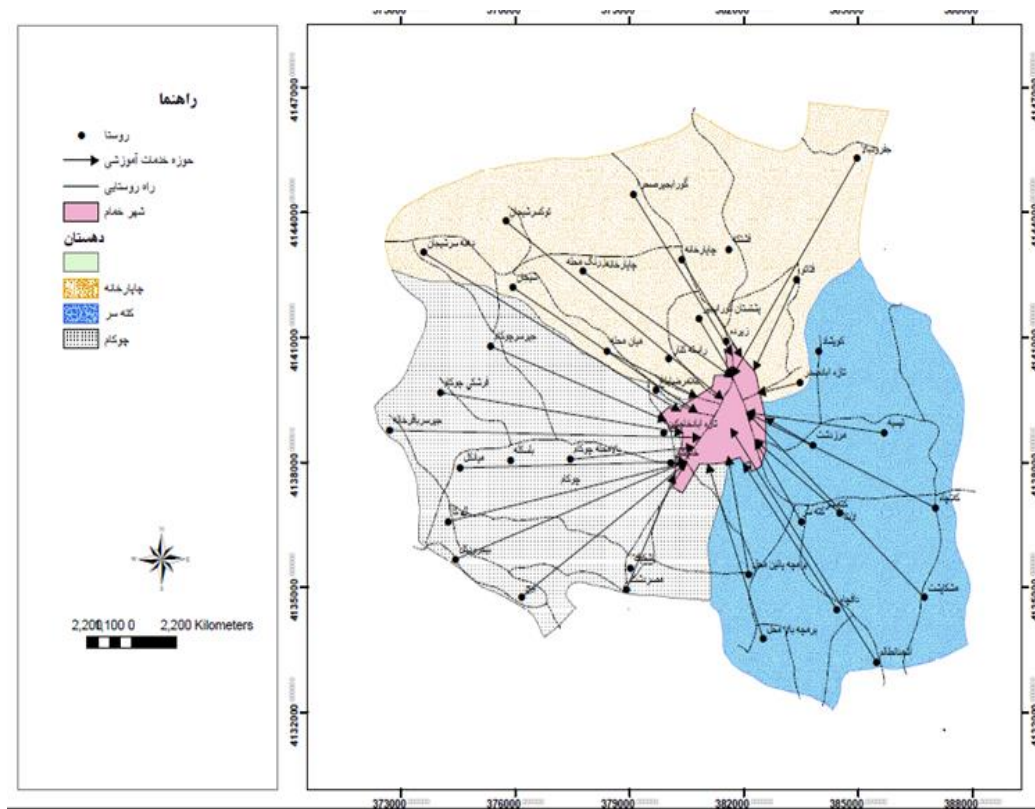
شکل ۳. پراکندگی نقاط روستایی و فاصله آنها تا شهرخمام

شهر خمام با روستاهای اطراف دارای ارتباط زیادی است که تمام جنبه‌های زندگی روستائیان را تحت پوشش قرار می‌دهد. این مورد می‌تواند به شرح زیر به تفسیر ارتباط شهر و روستاهای اطراف پرداخت.

محور آموزشی

شهر خمام به عنوان مرکز مراجعه، هسته مرکزی تعلیم و تربیت برای روستاهای حوزه نفوذ خود می‌باشد. بر طبق مطالعات میدانی و نقشه خدمات آموزشی تعدادی از روستاهای محدوده مورد مطالعه فاقد خدمات آموزشی می‌باشند. به همین دلیل و با توجه به فاصله روستاها از شهر خمام، برخی از روستاها که فاصله آنها تا خمام کم و متوسط می‌باشد برای دستیابی به مراکز آموزشی شهر خمام مراجعه می‌نمایند و برخی دیگر از روستاها به دلیل فاصله زیاد تا

خمام به لولمان و مراکز دهستانها مراجعه می‌کنند. بطور کلی تعدادی از روستاهای بخش دارای مراکز آموزشی در حد دبستان، راهنمایی و دبیرستان هستند. این امر موجب می‌گردد تا دانش آموزان برای استفاده از این خدمات از روستاهای خود به مراکز دهستان و در صورت نبود این خدمات در مراکز دهستان به شهر خمام مراجعه نمایند. در واقع نبود خدمات آموزشی در روستا موجب مهاجرت از روستا به شهر می‌گردد و این در حالی است که ایجاد تعادل و برقراری ارتباطی سودمند و متقابل در زمینه آموزشی زمانی تحقق بیشتری خواهد یافت که نیروی انسانی مورد نیاز جامعه روستایی پس از گذراندن دوره‌های لازم در مراکز آموزشی و در شهر به محل سکونت دائم خود در روستا توان عمل می‌خورد را به کار گرفته و در شکوفایی روستای خود موثر واقع شوند.

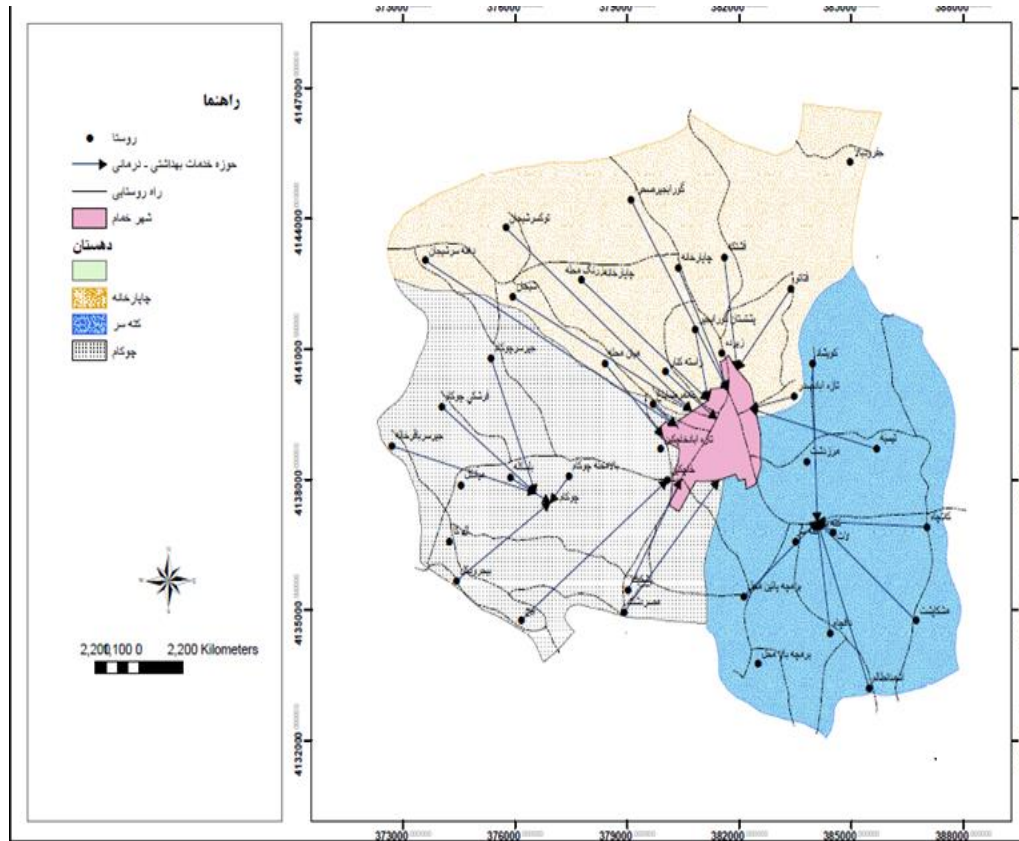
شکل ۴. روابط آموزشی روستاها با شهر خمام

محور بهداشتی - درمانی

یکی از عواملی که موجب ارتباط شهر و روستا می‌شود خدمات بهداشتی و درمانی است امروزه عملکرد سازمانهای دولتی و اداری از جمله عواملی محسوب می‌شوند که هم در شهر تاثیر می‌گذارد وهم روستا را تحت تاثیر قرار می‌دهد و در ایجاد روابط بین شهر و روستا نیز نقش عمده ای ایفا می‌کند.

با بررسی مطالعات بعمل آمده از روستاهای محدوده مورد مطالعه نتایج به شرح زیر می‌باشد. روستاهای این محدوده از نظر امکانات و تسهیلات بهداشتی- درمانی در سطح پایینی قرار دارند و برای تامین نیازهای بهداشتی- درمانی خود نیاز به رفت و آمد به شهر خمام دارد و حتی در بیشتر موارد برای دریافت برخی از خدمات درمانی به شهر رشت نیز مراجعه می‌نمایند. خدمات بهداشتی و درمانی در سطح نواحی روستا از نظر ک می‌شرایط مطلوبی ندارند و بطور یکنواخت و متناسب با جمعیت توزیع نشده اند روستائیان برای دریافت مراکز بهداشتی معمولاً از روستای خود و در صورت عدم مراکز بهداشتی از روستاهای همجوار خدمات می‌گیرند ولی اگر بخواهند این خدمات به صورت گسترده تر

انجام بگیرد مانند خدمات دندان پزشکی و یا داروخانه شبانه روزی به خمام مراجعه می‌کنند. همچنین در بعضی از این روستاها پزشک در روزهای خاصی به این مراکز می‌آید بنابراین اگر روستائیان نیاز به پزشک پیدا کنند باید به رشت مراجعه کنند.

شکل ۵. روابط بهداشتی - درمانی روستاها با شهر خمام

محور اداری - سیاسی - انتظامی

همانطوریکه که در سیستم اداری سیاسی استان ما وجود دارد دهستان تابع بخش و بخش تابع شهرستان و شهرستان تابع استان و استان تابع تشکیلات مرکز می‌باشد بطور کلی ادارات و سازمانهایی که در این منطقه ارائه خدمات می‌کنند از جمله اداره آموزش و پرورش، سازمان جهاد کشاورزی دارای شعبه در مراکز دهستان است؛ اما برخی از ادارات مانند اداره گاز و اداره راه و ترابری دارای شعبه در نواحی روستایی نیستند و روستائیان به خمام مراجعه می‌کنند از لحاظ انتظامی روستاها تحت نفوذ مراکز دهستان خود قرار داشته و در صورتی که مشکلات آنها در مراکز دهستان حل نگردد به مراکز شهرستان ارجاء داده میشود. بنابر این ارتباط بین شهر و روستاهای آن در غالب اداری - سیاسی انتظامی کاملاً تابع سلسله مراتب است نواحی روستایی جهت حل امور خود ابتدا به مراکز دهستان و در مرتبه بالا به مراکز شهری شهرستان رشت مراجعه می‌نمایند.

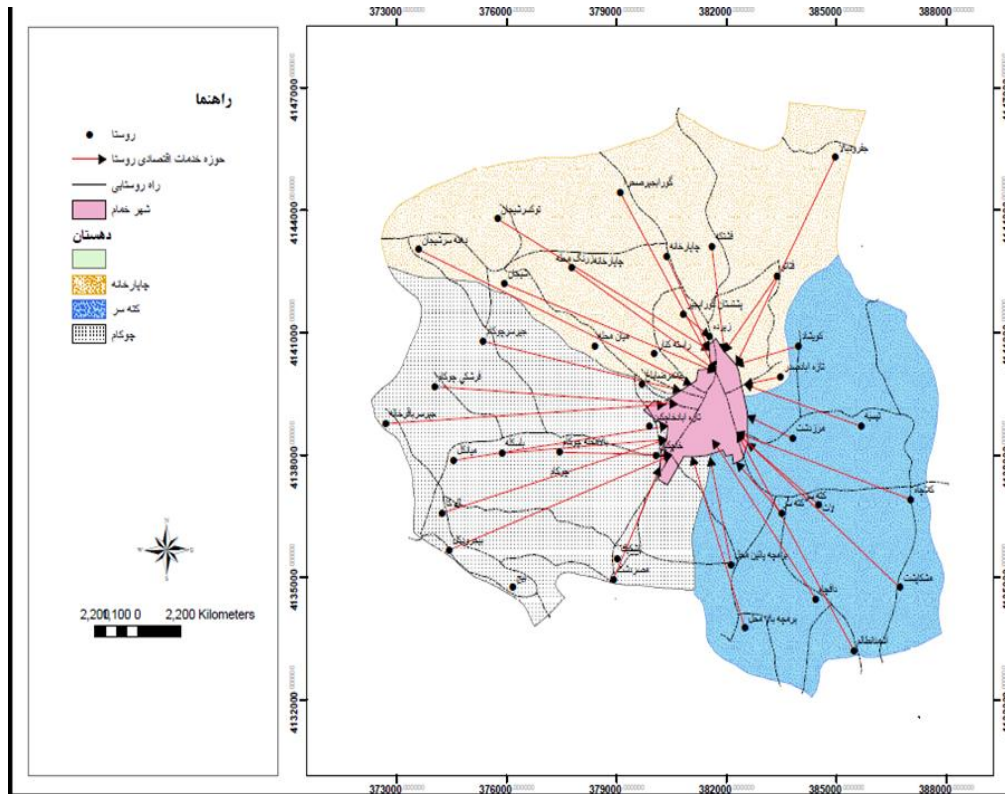
شکل ۶. فروش محصولات روستائیان در بازار خمام

محور اقتصادی روابط شهر و روستا

عامل اقتصاد از دیر باز در ایجاد روابط شهر و روستا نقش داشته است امروزه نیز همچنان به قوت خود باقی مانده و حتی قویتر نیز شده است نقش تجاری به صورتهای مختلف ایجاد ارتباط می‌کند مبادله کالا بین شهر و روستا با توجه به تحولاتی که در امور حمل و نقل صورت گرفته آسان شده است و مانند گذشته وابسته به بازارها نیستند. که البته نباید نقش و اهمیت بازارها را از نظر دور داشت. یکی از عوامل موثر و مهم ارتباط شهر رشت با روستاهای آن امور اقتصادی می‌باشد طبق بررسیهای میدانی باغداری و زراعت مهمترین فعالیتهای اقتصادی سه دهستان مورد مطالعه می‌باشند روستائیان بخشی از نیازهای خود را در روستا تامین می‌کنند اما در تهیه بعضی از نیازهای خود با مشکل مواجه هستند از آنجائیکه امکانات موجود در روستا محدود بوده و روستاییان نمی‌توانند تمام نیازهای خود را در روستاهای موجود تامین کنند به شهر مراجعه کرده و شهر را مکان مناسبی در جهت پاسخگویی به نیازهای خویش می‌بینند در شهر خمام تمام نیازهای روستاهای اطراف بر آورده می‌شود و نواحی روستایی روابط اقتصادی قوی با شهر خمام دارد.

روستائیان به منظور فروش محصولات کشاورزی مانند صیفی خود به شهر خمام مراجعه می‌نمایند همچنین محصولات لبنی را در روستاهای دهستان چاپارخانه و همچنین روستاهای دهستان کته سر به فروش می‌رسانند روستائیان جهت خرید مایحتاج خود اعم از پوشاک، لوازم بهداشتی و مصالح ساختمانی به شهر خمام مراجعه می‌کنند. بنابر این با بررسی‌های به عمل آمده شهر خمام به منظور ارائه خدمات اقتصادی به نیازهای روستائیان عمل کرده و از طرفی در بازار هفتگی این شهر که یکشنبه و چهارشنبه می‌باشد شهر نشینان برخی از کالاهای روستائیان اعم از محصولات سبزی و صیفی، محصولات دامی و مانند تخم‌مرغ، بوقلمون، مرغ را خریداری می‌نمایند. این بازارها نه تنها مکانی برای ارائه محصولات روستائیان می‌باشد بلکه مکان مناسبی به منظور اجتماع شهر نشینان، این شهر و برخی روستائیان در کنار یکدیگر بوده و یاد آور روابط سنتی گذشته می‌باشد که هر روز بر وسعت آن افزوده می‌گردد.

البته در گذشته روستائیان کمترین وابستگی به شهر داشتند و زندگی آنها بر پایه کشاورزی و دامپروری اداره می‌شد و شهر و روستا در کنار هم جایگاه خویش را به صورت ارگانیک حفظ کرده مانند امروزه جهت روابط به سمت شهر متوجه آن نبود. همانطور که گفته شد روستائیان محدوده مورد مطالعه در همه محورها و تناسبات به شهر خمام وابسته می‌باشند جهت روابط به سمت و سوی شهر بطور یک طرفه در جریان می‌باشد مثلاً روستائیان جهت فروش برخی محصولات لبنی در طول سال به شهر خمام مراجعه می‌نمایند همچنین در شهر خمام بازار هفتگی یکشنبه و چهارشنبه بازار دایر می‌باشد که بستر مناسبی برای عرضه کالای روستائیان می‌باشد.

شکل ۷. روابط اقتصادی روستاها با شهر خمام

روابط شهر و روستا و پایداری جمعیت

بر طبق بررسی‌ها و مطالعات میدانی صورت گرفته در محدوده مورد مطالعه روستائیان برخی از نیازهای خود را در روستا بر طرف می‌نمایند در صورت نبود خدمات مورد نیاز روستائیان در روستا برای رفع آن با توجه به فاصله ابتدا به مراکز دهستان و در مراتب بعدی به شهر مراجعه می‌کنند.

بطور کلی در محدوده مورد مطالعه سلسله مراتب از لحاظ اداری وجود داشته بدین صورت که روستائیان ابتدا به شهر خمام و مراکز دهستان خود و در مرتبه دوم شهر رشت مراجعه می‌نمایند اما از لحاظ اقتصادی روستائیان برای رفع برخی نیازها که در مراکز دهستان وجود نداشته باشد مانند پوشاک و زیور آلات مستقیماً به شهر خمام یا رشت و دیگر شهرها مراجعه می‌نمایند. در جدول زیر هر یک از گویه‌هایی که می‌تواند منجر به عدم مراجعه روستائیان به سمت شهرها و در واقع پایداری جمعیت مناطق روستایی گردد آورده شده است.

عواملی مورد بررسی قرار گرفت که بتواند موجب ماندگاری جمعیت روستایی در روستا گردد در واقع ۱۳ عامل که می‌تواند مسبب ماندگاری جمعیت در روستاها گردد بررسی شد و نیز رتبه بندی گردید در واقع عواملی مانند رضایت از اراضی کشاورزی که بتواند درآمد مناسب را برای روستائیان ایجاد کند در ماندگاری روستائیان در روستاها نقش زیادی دارند بنابر این اثبات می‌گردد که عوامل اقتصادی نقش زیادی در ماندگاری جمعیت دارد و جهت اثبات کمی‌متغیر از آزمون تی استفاده شد که سطح معناداری آزمون نشان دهنده تاثیر گذاری عوامل بر روی متغیر است.

در این بخش گویه‌ها و عواملی مورد بررسی قرار گرفت که موجب می‌شود مردم در روستاها بمانند و مهاجرت نکنند. از بین عوامل مختلف که شامل ۱۳ گویه است عواملی مطرح گردید که می‌تواند موجب ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی گردد. حال بر طبق نتایج رضایت از مساحت اراضی کشاورزی در روستاها از جمله مهمترین عاملی هستند که می‌تواند موجب گردد مردم در روستاها بمانند و مهاجرت نداشته باشند و دومین عامل که می‌تواند موجب ماندگاری

جمعیت در روستا گردد رضایت از خدمات آموزشی است و عامل سوم را می‌توان تنوع محصولات زراعی و باغی در روستاها دانست که می‌تواند در بهبود اقتصاد خانوارها نقش ایفا نماید.

جدول ۲

نقش گویه‌ها بر پایداری جمعیت در محیط زیست روستا

شرح	کم	خیلی کم	زیاد	خیلی زیاد
تنوع محصولات کشاورزی	۱۵	۵	۱۹	۶۱
تاثیر کیفیت شبکه معابر و مسیرهای عابر پیاده و سهولت دسترسی به معابر در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۳/۵	۵/۷	۴۴/۶	۴۶/۲
تاثیر رضایت از کیفیت آب شرب در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۱۲/۴	۴/۹	۵۸/۱	۲۴/۶
تاثیر رضایت از مساحت اراضی کشاورزی در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۳/۵	۰	۴۸/۴	۴۸/۱
تاثیر رضایت از کار در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۹/۲	۱۰	۵۳/۵	۳۷/۳
تاثیر رضایت از اشتغال زنان در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۷/۶	۵/۴	۵۰	۳۷
تاثیر سرمایه گذاری در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۱۳/۸	۴/۹	۳۷/۶	۴۳/۸
تاثیر رضایت از زندگی در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۳/۵	۱۱/۱	۴۱/۶	۴۳/۸
تاثیر رضایت از خدمات بهداشتی در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۳/۵	۵/۴	۴۲/۴	۴۸/۶
تاثیر رضایت از خدمات آموزشی در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۳/۵	۱۰/۵	۲۹/۲	۵۶/۸
تاثیر رضایت از مشارکت در امور اجتماعی روستا موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۲۱/۱	۱۰/۳	۱۷	۵۱/۶
تاثیر رضایت از عملکرد نهادها در روستاها موجب پایداری در مناطق روستایی بخش خمام	۷/۶	۴/۹	۴۴/۹	۴۲/۷

جدول ۳

میانگین و رتبه عوامل موثر در اشتغال پایدار و ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی

رتبه	میانگین	گویه
۳	۳/۳۳	تنوع محصولات زراعی و باغی در روستاها
۱۰	۳/۰۴	کیفیت شبکه معابر در روستاها
۱۳	۲/۸۸	کیفیت مسیرهای عابر پیاده و سهولت دسترسی به معابر در روستاها
۱۲	۲/۹۴	رضایت از کیفیت آب شرب در روستاها
۱	۳/۴۱	رضایت از مساحت اراضی کشاورزی در روستاها
۶	۳/۱۸	رضایت از کار در روستاها
۸	۳/۱۶	رضایت از اشتغال زنان در روستاها
۹	۳/۱۱	سرمایه گذاری در روستاها
۵	۳/۲۵	رضایت از زندگی در روستاها
۴	۳/۳۶	رضایت از خدمات بهداشتی
۲	۳/۳۹	رضایت از خدمات آموزشی
۱۱	۲/۹۹	رضایت از مشارکت در امور اجتماعی
۷	۳/۱۸	رضایت از عملکرد نهادها در روستاها

نتیجه گیری

تفاوت بین شهر و روستا که بیان کننده چگونگی مناسبات بین آنهاست متقابلاً روابط مورد لزوم را بین آنها ایجاد می

کند که در بر گیرنده انواع روابط در ابعاد مختلف می‌باشد از دیر باز شهر مظهر قدرت و ثروت و در بر گیرنده انواع خدمات رسانی به حوزه نفوذ خود بوده است. البته در گذشته روستائیان کمترین وابستگی به شهر داشتند و زندگی آنها بر پایه کشاورزی و دامپروری اداره می‌شد و شهر و روستا در کنار هم جایگاه خویش را به صورت ارگانیک حفظ کرده مانند امروزه جهت روابط به سمت شهر متوجه آن نبود. همانطور که گفته شد روستائیان محدوده مورد مطالعه در همه محورها و تناسبات به شهر خمام وابسته می‌باشند جهت روابط به سمت و سوی شهر بطور یک طرفه در جریان می‌باشد مثلاً روستائیان جهت فروش برخی محصولات لبنی در طول سال به شهر خمام مراجعه می‌نمایند همچنین در شهر خمام بازار هفتگی یکشنبه و چهارشنبه بازار دایر می‌باشد که بستر مناسبی برای عرضه کالای روستائیان می‌باشد. در این روزها ازدحام روستائیان حوزه نفوذ این شهر جلوه ای کاملاً روستا - شهری به شهر می‌دهد. بازار هفتگی یکی از عوامل موثر در چرخه اقتصادی شهر خمام به شمار می‌آید و مراجعه روستائیان به این مناطق باعث آوردن سرمایه از روستا به شهر می‌گردد. بازار هفتگی تاثیر عمده ای بر اقتصاد شهری و روابط اجتماعی این شهر بر جا می‌گذارد. از جمله کالاهای مه می‌که در شهر خمام عرضه می‌گردد و در سرتاسر استان مشتریان را جذب می‌کند بازار دام خمام است که به نوبه خود در سطح استان بعنوان بازاری تک شناخته می‌شود در روز بازار مردم دامهای بزرگ و کوچک خود را از سر تا سر استان عرضه می‌کنند و خریدارانی هم از سر تا سر استان برای خرید مراجعه می‌کنند. این عامل خود موجب می‌گردد تا در سایر موارد نیز روستائیان برای داد و ستد به شهر خمام مراجعه کنند. وجود برخی نیازها مانند پوشاک، مصالح ساختمانی و غیره موجب مراجعه روستائیان به شهر می‌گردد همچنین تهیه کالاهای اساسی روستاها توسط ارائه دهندگان این خدمات موجب می‌گردد تا آنها بصورت ماهانه برای خرید به شهر خمام مراجعه نمایند. بطور کلی در محدوده مورد مطالعه روابط اقتصادی بصورت روزانه، هفتگی و ماهانه در جریان است.

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته می‌توان ادعان نمود که روابط متقابل روستاها و شهرهای هر منطقه تابع انواع مختلفی از پارامترهای طبیعی و انسانی است که نقش و تأثیر آن عوامل در هر منطقه بسته به ساختار و سطح توسعه آن متفاوت می‌باشد؛ اما باید توجه داشت که تعامل و روابط پویای روستا - شهری در هر منطقه محصول وابستگی متقابل بین آنها است در جریان روابط متقابل شهر روستا، در نواحی روستایی تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی ایجاد می‌شود که هر کدام از این تغییرات تأثیراتی مثبت و منفی در نواحی شهری و روستایی بر جای می‌گذارند. در بخش خمام مهمترین عامل که موجب مهاجرت جمعیت روستایی به شهر شده اشتغالزایی شهر خمام است که روستائیان را به سمت شهر خمام جذب می‌کند و از جمله مهمترین عواملی که بتواند جمعیت را در روستاها نگاه دارد می‌توان به رضایت از مساحت اراضی کشاورزی را نام برد و همچنین تنوع محصولات نیز در ماندگاری جمعیت روستایی نقش دارد و اگر برنامه ریزان و مسئولین کمک نمایند تا صنایع تبدیلی در روستاها استقرار یابد می‌توان به پایداری جمعیت در روستاها کمک نماید.

راهکارها و پیشنهادها

- سیاستگذاری در جهت آموزش برای توانمند سازی روستائیان برای مشارکت در طرح فعالیتها و اجرا و ارزشیابی برنامه‌های زیر بنایی توسعه کشاورزی و عمران روستایی.
- ایجاد اشتغال در روستاها از راه احیای صنایع روستایی برای عامه روستائیان به لحاظ جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهر.
- فراهم نمودن زمینه‌های مناسب برای سرمایه گذاری صنایع تبدیلی باغی.
- بهبود امکانات رفاهی و زیر بنایی در شهرها، روستاها جهت توانمند سازی آنها.
- تاکید بر توسعه عمودی و متراکم سازی در شهرها با شهر سازی.
- تقویت زیر ساخت‌ها، تاسیسات و تجهیزات زیر بنایی عمران شهری و روستایی.

- رفع مشکل دفع زباله و آب شرب سالم سازی شهرها و روستاها.
- رفع مشکل دفع زباله و آب شرب سالم سازی شهرها و روستاها.

منابع

- آسایش، حسین. (۱۳۷۴). *اقتصاد روستایی*، تهران، انتشارات پیام نور.
- افراخته، حسین. (۱۳۸۰). روابط متقابل شهر و روستا (مطالعه موردی ایرانشهر). *علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۱۶ (۳۲)، ۶۷-۶۸.
- افراخته، حسین. (۱۳۸۴). تجارت فرامرزی، سیطره شهری و تغییر کارکرد روستایی نمونه موردی: ناحیه روستایی زاهدان. *جغرافیا و توسعه ناحیه ای*، ۴. بهار و تابستان، ۱۲۲-۱۲۳.
- رحیمی، حسین. (۱۳۷۳). *تحلیل روابط شهر و روستا در ارتباط با برنامه ریزی ناحیه‌ای در بردسکن*، پایان نامه کارشناسی.
- رضوانی، علی اصغر. (۱۳۸۲). رابطه شهر و روستا، نشر ماکان.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۱). تحلیل الگوهای روابط و مناسبات شهر و روستا در نواحی روستایی اطراف تهران، *پژوهش‌های جغرافیایی*، ۴۳، دانشگاه تهران. ۸۱-۹۴.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۶). شهرگرایی و تغییرات کارکردی در نواحی روستایی شمال تهران، *پژوهش‌های جغرافیایی*، ۴۵، دانشگاه تهران. ۱۷۷-۱۸۹.
- سلطان زاده، حسین. (۱۳۶۷). *مقدمه‌ای بر تاریخ شهرنشینی در ایران*، تهران، امیرکبیر.
- سلیمانی، مجید. (۱۳۸۱). دگرگونی روستاهای حاشیه شهرهای صنعتی، *تحقیقات جغرافیایی*، ۶۵، ۱۲۸-۱۴۹.
- شمس الدینی، علی، شکور، علی، رضایی، محمدرضا و پناهی، لیلا. (۱۳۹۰). *تحلیلی جغرافیایی بر جریان‌ات متقابل روستایی شهری مرو دشت و روستاهای پیرامونی، فصلنامه جغرافیای آمایش محیط*، ۴ (۱۲)، ۷۹-۹۹.
- صحنه، بهمن، حسین سادین، عبدالحمید نشاط، حمید رضا تلخاب. (۱۳۹۶). اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان آزاد شهر، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۶ (۲)، ۲۱-۲۱، ۱۲۱-۱۳۸.
- طاهرخانی، مهدی، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۲). تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در تحول نواحی روستایی استان قزوین، *فصلنامه مدرس علوم انسانی*، ۸ (۴)، ۷۹-۱۰۶.
- طاهرخانی، مهدی، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۲). مطالعه روابط متقابل شهر و روستا و نقش آن در تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نواحی روستایی (نمونه موردی شهرستان هریس)، ۸-۱۹.
- علیزاده، کتابون و هجرتی، محمد حسن و احمدآبادی، محمد. (۱۳۹۲). بررسی روابط متقابل شهر و روستا (نمونه موردی: روستاهای دهستان عشق آباد با شهر نیشابور)، *چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، ۸ (۲۴)، ۱۳۳-۱۴۵.
- قدیری معصوم، مجتبی. (۱۳۹۱). نقش گردشگری روستایی در روابط شهر روستا در شهرستان طالقان، *مجله برنامه ریزی فضایی*، ۲ (۱)، ۲۷-۴۸.
- قدیری معصوم، مجتبی و چراغی، مهدی و رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۴). اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی مورد: شهرستان زنجان، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۴ (۱۴)، ۶۹-۸۵.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن و خسروی، حمید و طورانی، مهرعلی. (۱۳۹۳). اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد دهستان چهل چای در شهرستان مینودشت، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳ (۴)، ۱۹-۴۲.

- معیدفر، سعید و اکبری، صادق. (۱۳۸۷). مناسبات روستا با شهر و اثرات توسعه ای آن، جغرافیا، نشریه علمی، پژوهشی / انجمن جغرافیایی ایران، ۶ (۱۷ و ۱۸)، ۸۳-۹۶.
- موسی زاده ساردویی، صدیقه و میری، غلام رضا و انوری، محمود رضا. (۱۳۹۸). بررسی روابط متقابل شهر و روستا از بعد اقتصادی (نمونه موردی شهر جیرفت و روستاهای پیرامون)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا، ۱۰ (۵۰)، ۵۷-۷۲.
- میرزایی قطعه، فرزاد و کلانتری، بهرنگ و مولایی، محمد و عزمی، آنیژ. (۱۳۹۱). تحلیل روابط متقابل شهر و روستا در توسعه یافتگی روستاهای دهستان حومه شهرستان هرسین، مسکن و محیط، ۱۴۳، ۸۹-۱۰۰.
- ندیری، فاطمه و جمعه پور، محمود و شیخی، محمد. (۱۳۹۱). بررسی الگوی روابط متقابل شهر و روستا و تأثیر آن بر روند مهاجرت در استان قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.

References

- Afrakhteh, H. (2001). Urban-Rural Relations (Case Study of Iranshahr), *Journal of Social Sciences and Humanities*, Shiraz University, Vols 16, Number 2 (pp. 67-68). (in Persian).
- Afrakhteh, H. (2005). Cross-border trade, urban domination and rural function change Case study: Zahedan rural area. *Geography and Development of Zone E*, No. 4, (pp. 122-123). (in Persian).
- Alizadeh, K, Hijrati, M.H and Ahmadabadi, M. (2013). A Study of the Interrelationships between City and Village (Case Study: Villages of Ashgabat and Neishabour), *Geographical Perspective in Humanities*, Year 8, vols 24, Fall. (pp. 133-145). (in Persian).
- Asayesh, Hossein, (1995), Rural Economy, Payame Noor Publications, Tehran.(in Persian)
- Clare, O. F. (2001). Informaion Flows in Rural and Urban Communcation: Access Processes and People, *International and Rural Development Department (IRDD)*, University of Reading.uk.
- English.p. w (1966) city and village in settlement and Economy in the kirmanbasin The university of Wisconsin
- Ghadiri Masoom, M, Cheraghi, M, and Rezvani, M. R. (2015). The effects of urban-rural economic relations on food security of rural households Case: Zanjan city, Quarterly, *Journal of Judicial Economics and Rural Development*, Year 4vole 14, (pp. 69-85). (in Persian).
- Ghadiri Masoom, M. (2012). The Role of Rural Tourism in Rural-Town Relations in Taleghan County, *Spatial Planning Journal*, Second Year, vole 1. (pp. 27-48). (in Persian).
- Matiei Langroudi, S. H, Khosravi, H and Toorani, M, A. (2014). The effects of urban and rural economic relations on the social and economic situation of rural settlements in Chehelchai village in Minoodasht city Quarterly, *Journal of Space Economics and Rural Development*, Year 3, vole. 4. (pp. 19-42). (in Persian).
- Mirzaei Ghateh, F, Kalantari, B, Molaei, M and Azmi, A. (2012). Analysis of city-village relations in the development of villages in the suburbs of Harsin, *Housing and Environment*, vole. 143. (pp. 89-100). (in Persian).
- Moeidfar, S and Akbari, S. (2006). The relationship between the village and the city and its development effects scientific, *Research of the Iranian of Geographic Society*, Year 6, Numbers 17 and 18, (pp. 83-96). (in Persian).
- Musazadeh Sardoei, S, Miri, Gh. R, and Anvari, M. R. (2019). A Study of Economic Relations between City and Village from an Economic Dimension (Case Study of Jiroft and Surrounding Villages), *Journal of Applied Research in Geography*, Vole 10, Number 50. (pp.57-72). (in Persian).
- Nadiri, F, Jomepour, M, Sheykhi, M. (2012). Pattern of Muual Relationship Between City and Village and Its Effects on Migration Terend in Qom Province, *Master Thesis*, Allameh Tabatabai University, Faculty of Social Sciences. (in Persian).

- Rahimi, H. (1994). Analysis of urban-rural relations in connection with district planning in Bardaskan, *Expert Thesis*. (in Persian).
- Rezvani Ali Asghar (2003) *Urban-rural relations*, Makan Publishing. (in Persian).
- Rezvani, M. R. (2002). Analysis of patterns of urban and rural relations in rural areas around Tehran, *Geographical Research*, vole. 43, (pp. 81-94). (in Persian).
- Rezvani, M. R. (2007). Urbanism and Functional Changes in Rural Areas of North Tehran, *Geographical Research*, vole. 45, (pp. 177). (in Persian).
- Sahneh, B, Sadin, H, Neshat, A and Talkhab, H.R. (2017). The effects of urban and rural relations on economic and social developments in the villages of Azadshahr, *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development*, Year 6, vole 21, (pp. 121-128). (in Persian).
- Shams al-Dini, A, Shakur, A, Rezaei, M. Reza and Panahi, L. (2011). A Geographical Analysis of the Rural-Urban Interactions of Merv Dasht and Surrounding Villages, *Quarterly Journal of Environmental Management*, 4 (12), (pp. 79-99). (in Persian).
- Soleimani, M. (2002). Transformation of villages on the outskirts of industrial cities, *Geographical Research*, vole. 65. (pp. 128-149). (in Persian).
- Sultanzadeh, H. (1988). An Introduction to the History of Urbanization in Iran, *Amirkabir Publications*. (in Persian).
- Taherkhani, M, Rokanuddin Eftekhari, A. (2003). Analysis of the role of urban-rural relations in the development of rural areas of Qazvin province, *Quarterly Journal of Teacher of Humanities*, Vole 8, Number 4. (pp. 79-106). (in Persian).
- Taherkhani, M, Rokanuddin Eftekhari, A. (2003). The study of urban-rural relations and its role in economic, social and cultural changes in rural areas (a case study of Harris County). (in Persian).

How to Cite:

Nazemi Shadbash, N., Asghari, H., Pourshikhan, A., & Amar, T. (2022). Spatial analysis of urban and rural relations with emphasis on population stability in rural areas (Case study of Khomem section of Rasht). *Geographical Engineering of Territory*, 6(1), 97-112.

ارجاع به این مقاله:

ناظمی شادباش، نقی، اصغری، حسین، پورشیکان، علیرضا و آمار، تیمور. (۱۴۰۱). تحلیل فضایی روابط شهر و روستا با تأکید بر پایداری جمعیت در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام رشت). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۶(۱)، ۹۷-۱۱۲.